

Rückert, Ruigvoorn, en de plannen tot uitbreiding van het stadhuis II*

Paul van de Sande

De come-back van een ambtenaar

De afwezigheid van Rückert de directeur van de dienst Publieke Werken gaf Ruigvoorn, chef van de afdeling Gemeente-bouwwerken de gelegenheid zichzelf wat meer te profileren. Want er was voor hem nogal wat veranderd sinds de komst van Rückert. In de dagen van Krugers, gold Ruigvoorn zo'n beetje als de bekwaamste ambtenaar van de Technische Dienst; een reputatie die nog eens werd bevestigd door de waardering die men uitsprak voor zijn aandeel in de totstandkoming van de nieuwe bouwverordening in 1912, politiek en technisch gezien een gecompliceerde zaak.³⁵⁾ Ook zijn superieur bleef in die dagen niet onvermeld in de raadsnotulen, zij het dat de naam van Krugers vaak juist geassocieerd werd met stagnerende projecten en vervelende incidenten: het uitbreidingsplan, dat maar niet van de grond wilde komen, een soms eigenzinnig personeelsbeleid, riolen die niet deugden, en wegen die opgebroken werden kort nadat ze juist eens netjes bestraat waren.³⁶⁾

Vanaf 1913 echter stond Ruigvoorn, net als alle andere ambtenaren van zijn dienst, onder de strakke leiding van de nieuwe directeur, wiens ambitie geen man naast hem duldde. Met het aantreden van Rückert verdween dus een gevierd ambtenaar uit het gezichtsveld van burgemeester en wethouders, en de gemeenteraad. Het was voortaan uitsluitend de directeur, die de dienst vertegenwoordigde.

Het ontwerpen van een nieuw gebouw voor de dienst Publieke Werken was nu typisch zo'n project waarmee Ruigvoorn in vroeger dagen de nodige lof had kunnen oogsten. Nu bleef zijn rol echter beperkt tot het leveren van een anonieme bijdrage aan een bouwplan, waarvan de vorm in hoofdzaak al bepaald was door zijn baas. Dat op zichzelf moet al een moeilijk te verteren situatie geweest zijn, maar dat was nog niet alles. Wat Ruigvoorn extra frustreerde, was het feit dat hij uit hoofde van zijn functie verplicht was mee te werken aan de realisatie van een project dat in zijn ogen de stedenbouwkundige situatie rondom het stadhuis voorgoed verknoeien zou. Dat was meer dan hij verdragen kon, en hij zette zich thuis, in zijn vrije uren,

aan het ontwerpen van een alternatief plan.³⁷⁾ En dankzij de onvoorziene afwezigheid van Rückert, als gevolg waarvan de voorbereiding van het bouwproject stil was komen te liggen, was er een reële kans dat Ruigvoorn zijn alternatieve plan zou kunnen presenteren, nog voordat de gemeenteraad zich definitief zou uitspreken over de reeds klaarliggende ontwerpen. Daarmee zou hij vooral ook zichzelf kunnen presenteren: Ruigvoorn, de toegewijde ambtenaar, die met gevaar voor eigen reputatie de regels der ambtelijke hiërarchie heeft overtreden, ten einde zijn stad te behoeden voor een stedenbouwkundige ramp.

In november 1914 was het werkstuk gereed: een gestencilde brochure, getiteld 'Vrije studie', vergezeld van een drietal ontwerpteekeningen.³⁸⁾ Aanvankelijk lag het in Ruigvoorn's bedoeling de brochure te publiceren. Daar zag hij echter van af, uit vrees dat hij zich daarmee in ambtelijke en niet-ambtelijke kring in een kwaad daglicht zou stellen. En dat zou er de kans niet groter op maken dat 'vrije studie' ten gemeentehuize nog serieus als alternatief zou worden bestudeerd. In plaats daarvan polste hij daarom de beide wethouders van Publieke Werken. Die achtten het rapport van voldoende belang om het op het bureau van de burgemeester te doen belanden.³⁹⁾ Waarna Ruigvoorn, dankzij zijn 'Vrije studie', weer volop de belangstelling van het gemeentebestuur genoot.

De chef Gemeentebouwwerken pleitte in zijn brochure voor een rigoureuze aanpak van de huisvestingsproblematiek, niet alleen van de dienst Publieke Werken, maar van heel het bestuurlijk apparaat. Het bouwplan van Rückert sloot naar zijn mening aan bij de al jaren gebruikelijke praktijk van het aanbouwen van lokalen, telkens als door de toegenomen ambtelijke werkzaamheden de bestaande ruimtes te klein bleken; een beleid zonder enige toekomstvisie, of liever géén beleid. Als gevolg daarvan was een onoverzichtelijk en inefficiënt complex van werkruimtes gegroeid. Welnu, zo stelde Ruigvoorn prikkelend, wat voor chaotische toestand moest

*) Het eerste deel van dit artikel is verschenen in 'Tilburg', jrg. 6, nr.3, p. 81-86.

Afb. 1 B. Ruigvoorn (1869-1932), chef van de Gemeentebouwwerken (coll. Gemeentearchief Tilburg).

niet ontstaan, na 30-40 of 50 jaar, als Tilburg zijn naam van snelgroeiende stad handhaaft en dan een cijfer van 100.000 inwoners kan overschreden hebben; als, tengevolge van dezen natuurlijke groei alleen, reeds meer ambtenaren nodig zullen zijn; als aan steeds meer sociale wetten en aan allerlei verordeningen uitvoering moet worden gegeven; als verscheidene Colleges of Commissiën — niet of wel permanent — hun lokalen behoeven ter bespreking of behandeling van de meest uiteenlopende vraagstukken; als wethouders voor bestudeering der zaken betreffende de hun opgedragen takken van dienst hun eigen vertrekken noodig zullen hebben en de thans reeds gevulde archiefkasten te klein zijn geworden?⁴⁰⁾ Dit uitdagende toekomstperspectief vereiste dat het Tilburgse gemeentebestuur de zaken nu eens op een grootstedse manier aan zou pakken: concreet betekende dat het afbreken van het oude stadhuis en de daaraangrenzende panden, en de bouw op die plaats van een nieuw, imposant gemeentehuis; een 'stedelijken Burcht', zoals Ruigvoorn zijn ontwerp niet onaardig karakteriseerde, die tot diep in de twintigste eeuw aan ambtenaren en gemeentebestuur een adequaat, en vooral ook representatief onderkomen zou verschaffen (afb.2).⁴¹⁾

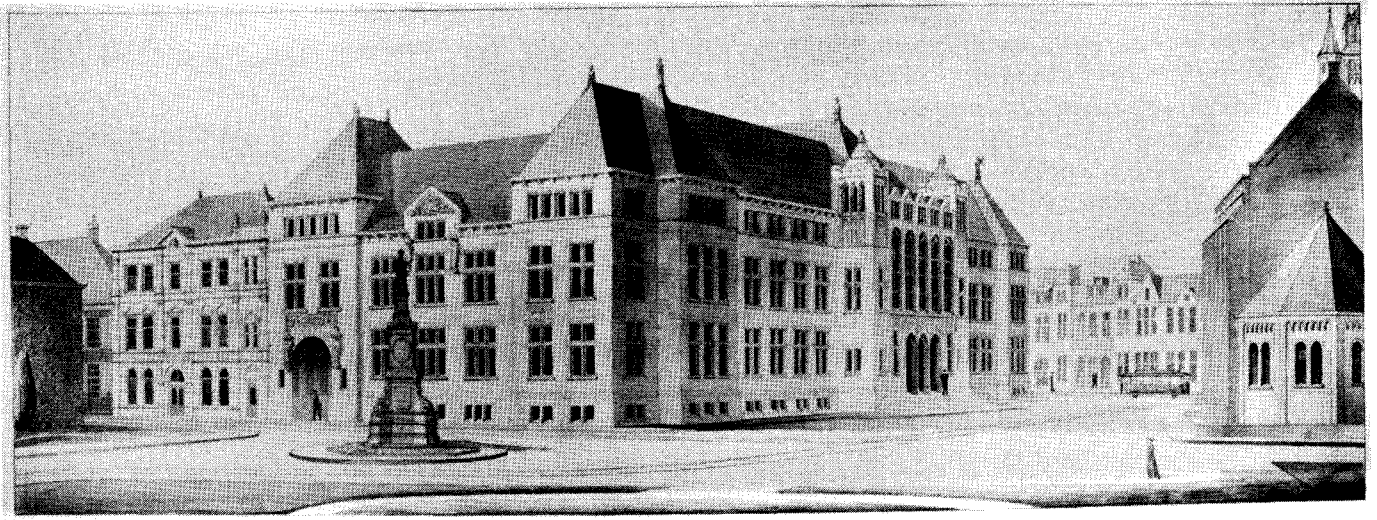
Eventueel zou het oude stadhuis behouden kunnen blijven, opgenomen als middenrisaliet in het nieuwe complex, zulks meer in het bijzonder voor de bewonderaars (die er later ook wel zullen gevonden worden) van dit gebouw (sic!) (afb. 3).⁴²⁾ Zelf was Ruigvoorn daar zeker geen warm voorstander van, te oordelen naar de voorzichtige formulering en de van weinig inspiratie getuigende tekening van dit alternatief. Sloop was een teken van vooruitgang. Zo had hij ook eventjes gespeeld met de gedachte om het nieuwe stadhuis te situeren aan het Willemsplein, waarvoor dan het voormalige paleis van koning Willem II (op dat moment in gebruik als Rijks Hogere Burgerschool) zou moeten wijken. Meer dan een vluchtige schets heeft dit echter niet opgeleverd, want het idee komt verder niet aan bod in het rapport 'Vrije studie' (afb. 4).⁴³⁾ Wellicht was het denkbeeld om een paleis te slopen voor een stadhuis zelfs Ruigvoorn, bij nader inzien, iets te gewaagd.

De opvattingen, zoals uiteengezet in de brochure, waren overigens voor Tilburgse begrippen al revolutionair genoeg. Als het gemeentebestuur zou vasthouden aan de oude praktijk van het bijbouwen van lokalen, zonder het oog op de toekomst te richten, zo waarschuwde de bouwkundig ambtenaar, dan zou Tilburg een grote kans laten liggen om zich eindelijk te profileren als een moder-

ne, dynamische stad. *Indien men voorts na gaat, hoe thans reeds kleinere zoowel als groote Gemeenten hunne raadhuizen inrichten en, wat bouwwijze betreft, maken tot centra van stedelijke samenleving, dan volgt daaruit, dat de hierboven geschetste toestand weinig bevredigends zal bevatten en een groeiende vooruitstrevende stad onwaardig moet blijken.*⁴⁴⁾ Eén van die 'groote Gemeenten' had Ruigvoorn's bijzondere aandacht: Rotterdam. Daar had men in 1912 een prijsvraag uitgeschreven voor het leveren van een ontwerp van een nieuw stadhuis. Het be kroonde ontwerp, ingezonden door prof. H. Evers (1855-1929), docent aan de afdeling Bouwkunde van de Poly-technische School te Delft, werd in de loop van 1913 uitvoerig in de vakbladen besproken (afb. 5).⁴⁵⁾ Dat was dus op hetzelfde moment dat Rückert zijn eerste plannen lanceerde voor de bouw van een nieuw kantoor, en ongetwijfeld is de onvrede van Ruigvoorn met die plannen mede ingegeven door de veel grootscheepser aanpak in Rotterdam van een gelijksoortig vraagstuk.

Ook is het duidelijk dat Ruigvoorn in een later stadium heel concreet het ontwerp van Evers als model heeft gebruikt voor zijn 'Vrije studie'. Het grondplan van de 'stedelijke Burcht' is een vereenvoudigde versie van het Rotterdamse ontwerp: vier kantoorvleugels zijn gegroepeerd rondom een binnenplaats, die in verbinding staat met de openbare weg middels een overbouwde poort in elk van de zijgevels. Bovendien lijkt ook de pro-

Afb. 2 'Vrije studie',
plaat I. Ruigvoorns' ont-
werp voor een 'stedelij-
ken Burcht' aan de
Markt (coll. Gemeentear-
chief Tilburg).

filering van de bouwmassa's, door de toepassing van een middenrisaliet, en hoekpaviljoens, afgeleid te zijn van het ontwerp van Evers (afgezien van de massieve toren). Maar de verwantschap is er vooral een van afmetingen. Geïnspireerd door het monumentale karakter van het Rotterdamse ontwerp, heeft Ruigvoorn getracht om met enige perspectivische overdrijving te suggereren wat de beschikbare grond eigenlijk niet toeliet: een langgerekte, imposante façade, gedacht op een schaal waarbij de overige bebouwing (de kerk inclusief) in het niet zou vallen. In Rotterdam viel een hele volkswijk ten prooi aan de stedenbouwkundige ontwikkelingen rondom het geprojecteerde stadhuis.⁴⁶⁾ En zo had ook Ruigvoorn, zij het op wat kleinere schaal, weinig consideratie met de bestaande stedenbouwkundige structuur, waar het eromging, het centrum van Tilburg een grootstedse allure aan te meten.

Die werkwijze, gekenmerkt door grootschaligheid en sanering, stond haaks op de manier waarop Rückert placht te werken. Diens uitbreidingsplan voor Tilburg getuigde juist van een aanpak, gericht op het behoud van de bestaande wegenstructuur (kleine aanpassingen daargelaten), en het aanvullen van die structuur door het ontwerpen van kleinschalige woonwijkjes tussen de bestaande wegen in.⁴⁷⁾ Het is dan ook niet verwonderlijk dat Rückert, toen hij voor het eerst hoorde van het door een van zijn ambtenaren ontwikkelde alternatief, afwijzend reageerde. *Mooi, maar fantastisch*, luidde zijn nuchtere oordeel in een notitie aan burgemeester en wethouders, geschreven in maart 1915, kort nadat hij van het Ministerie van Oorlog verlof gekregen had om gedurende de mobilisatie twee dagen per week in Tilburg zijn gewone werkzaamheden te verrichten.⁴⁸⁾ Rückert was op dat moment nog slechts globaal op de hoogte van het ontwerp van Ruigvoorn;

diens rapport had hij nog niet gelezen, en het is niet zeker of hij de bijbehorende tekeningen al gezien had.⁴⁹⁾ Hoe dat ook zij, het valt sterk te betwijfelen of Rückert het ontwerp ook echt mooi gevonden zou hebben. Veelzeggend in dat opzicht is het feit dat hij in zijn notitie het denkbeeld van Ruigvoorn en zijn eigen ontwerp herleidde tot twee elkaar vijandig gezinde denkrichtingen: *De eerste school zegt: als gebouwen te klein zijn geworden, breek ze dan af en bouw op de plaats daarvan nieuwe grootere. De tweede school leeraart: laat staan, wat historisch is geworden en bouw er bij aan, wat ge noodig hebt — op die wijze vormt ge een complex van gebouwen, waaruit de wordingsgeschiedenis Uwer stad duidelijk spreekt.* Voor sanering en grootschalige nieuwbouw, zoals gepropageerd door Ruigvoorn, was geen plaats binnen Rückert's opvatting van de stad als een historisch gegroeid geheel, een levend organisme waarvan de vitaliteit kon worden bedreigd door een al te drastisch snijden. Evenmin zal de directeur Publieke Werken, met zijn voorliefde voor het schilderachtige hoekje en het pittoreske doorkijkje, erg gecharmeerd zijn geweest van het robuuste, massieve karakter van de 'Burcht' van zijn ambtenaar.

Wat Rückert betrof, was de zaak hiermee afgedaan. Hij was weer op zijn post, aan het thuisfront, zodat burgemeester en wethouders het oorspronkelijke plan met gerust gemoed opnieuw aan de gemeenteraad konden voorleggen.

Het diensthoofd gepasseerd

Resteert de vraag wat burgemeester en wethouders vonden van het plan van Ruigvoorn. Afgaande op het relaas van deze laatste, was in ieder geval wethouder Van Roessel het plan zo zeer toegenegen, dat mede dankzij

hem de brochure 'Vrije studie' op discrete wijze onder de aandacht van de burgemeester kon worden gebracht.⁵⁰⁾ Wat die van het plan dacht, komt uit de stukken niet naar voren, maar verondersteld mag worden dat burgemeester Raupp niet bijster enthousiast zal zijn geweest. Hij had zich immers laten kennen als een liberale stadsbestuurder van de oude stempel, strevend naar een terughoudende opstelling van de overheid, in combinatie met een zo laag mogelijk belastingniveau. In dat licht bezien, moet het door Ruigvoorn geschetste toekomstperspectief: een florerende bureaucratie, meer ambtenaren, meer vorderingen, meer commissies, een waar schrikbeeld hebben opgeroepen; nog afgezien van de kosten van het project.

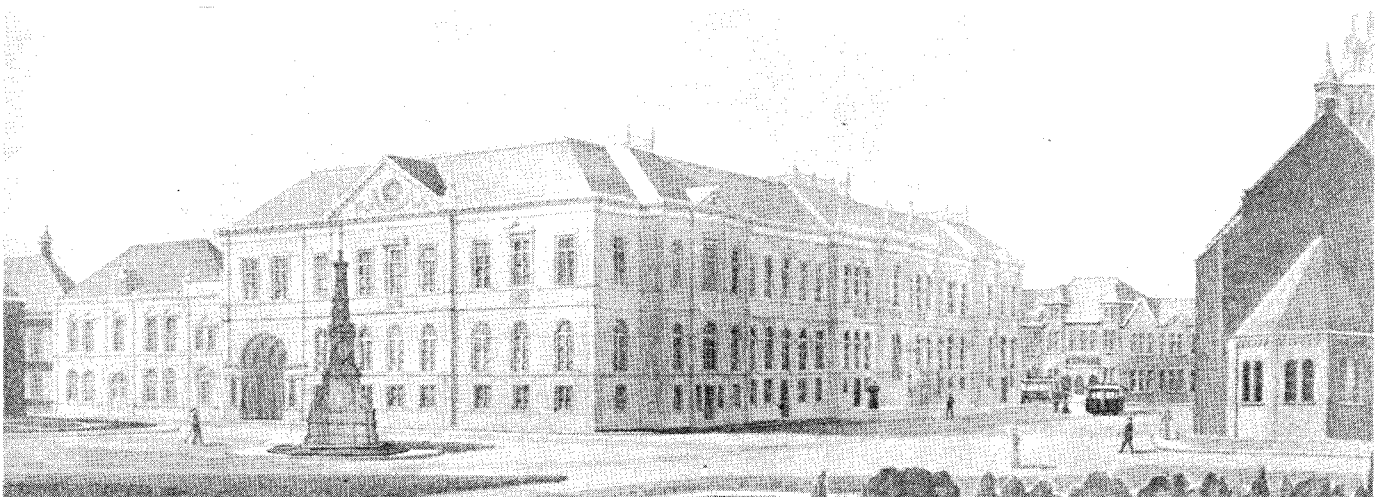
Raupp's mening was echter van weinig belang meer: in mei 1915 werd hij ziek, en tot aan zijn officiële afscheid in augustus van dat jaar trad wethouder Bergmans (1846-1923) op als loco-burgemeester (achter de schermen zwaar gesecondeerd door de gemeentesecretaris, Vonk de Both).⁵¹⁾ Het gevolg hiervan was dat er voorlopig niet meer over wat voor nieuwbouw dan ook gesproken werd, ondanks herhaald aandringen van Rückert, die de huisvestingssituatie van zijn dienst niet langer houdbaar vond.⁵²⁾

Met de benoeming van de gemeentesecretaris tot burgemeester, in november 1915, deed een nieuwe stijl van besturen zijn intrede op het Tilburgse stadhuis. Mr. Dr. F.L.G.Z.M. Vonk de Both was een ambitieus bureaucraat in hart en nieren, en vanuit die achtergrond werd hij, in tegenstelling tot zijn voorganger, juist wél aangetrokken door het prestigieuze karakter van Ruigvoorns' ontwerp; een waar bestuursbastion dat de kracht van de overheid uitstraalde. Dit valt althans af te leiden uit het gegeven dat het officiële ontwerp, van Rückert, stilzwijgend in de la verdween, terwijl dat van zijn ondergeschikte nu serieuze aandacht kreeg.⁵³⁾ Merkwaardigerwijs ging

Rückert daar aanvankelijk in mee. Nadat hij — op aandringen van de burgemeester — de brochure van Ruigvoorn aandachtig had bestudeerd, kon hij niet anders dan tot de conclusie komen dat diens plan, voor zover het de huisvesting van de dienst Publieke Werken betrof, een aanvaardbare oplossing brengen zou; maar het project in zijn totaliteit vond hij ook nu, zo schreef hij in augustus 1916, van even weinig realiteitszin getuigen, als toen hij voor het eerst van het plan gehoord had.⁵⁴⁾ Niettemin blijft het een toch wel opmerkelijke ommezwaai voor een man die als stedebouwer en vormgever zulke uitgesproken voorkeuren had. Daar staat echter tegenover dat Rückert nu al drie jaar lang wachtte op een fatsoenlijk onderkomen voor zichzelf en zijn dienst; vasthouden aan zijn eigen ontwerp, tegen de voorkeur van de nieuwe, wilskrachtige burgemeester in, zou alleen maar voor extra vertraging zorgen. En het feit dat Vonk de Both zelf, een paar maanden na zijn installatie, de zaak weer aanhangig had gemaakt, gaf in ieder geval hoop dat er spoedig spijkers met koppen geslagen zouden gaan worden.

Wel zat er één aspect aan de zaak dat Rückert zorgen baarde. Het eigenmachtige optreden van Ruigvoorn tijdens de afwezigheid van het diensthoofd, was niet alleen gedoogd door het gemeentebestuur, maar zelfs beloond, door het overnemen van het plan 'Vrije studie'. Het was nu van groot belang om niet alleen Ruigvoorn, maar vooral ook burgemeester en wethouders, ervan te overtuigen dat het de directeur van Publieke Werken was, aan wie de leiding over het project toebehoorde, en niet de ontwerper. Rückert was er niet gerust op: zijn nota van augustus 1916 eindigde hij met de waarschuwing dat de verdere procedures *ambtelijk en met inachtneming van de ambtelijke verhoudingen moeten plaats hebben, omdat een andere werkwijze den dienst van P.W. zou ont-*

Afb. 3 'Vrije studie',
plaat II. Alternatief plan
waarbij het oude stadhuis
gespaard zou blijven
(coll. Gemeentearchief
Tilburg).

wrichten. Of wilden burgemeester en wethouders soms terug naar de toestand van anarchie van vóór 1913?

Het antwoord op die vraag kreeg Rückert een maand later, toen Vonk de Both en zijn wethouders met nauwelijks verholten trots de plannen voor het nieuwe stadskantoor presenteerden aan de gemeenteraad.⁵⁵⁾ Het voorstel bestond uit een letterlijke aanhaling van de tekst van Ruigvoorn's brochure, voorafgegaan door de nodige lofuitingen aan het adres van de auteur. En zo speelde, na jaren van afwezigheid, de bouwkundig ambtenaar weer een prominente rol op het stedelijke politieke toneel. Rückert, de ingenieur die zijn arbeidsveld nu wel zeer concreet bedreigd wist, reageerde zeer ontstemd op de inkleding van het raadsvoorstel: *dat een afdelingschef achter den rug van zijn directeur om plannen gaat uitwerken en die bij het stadsbestuur brengt, is naar mijn inzicht in strijd met de meest elementaire begrippen van een goede dienstverhouding. Dat het stadsbestuur daartegen niet met kracht is opgetreden, is voor mij onbegrijpelijk. Maar de omstandigheid, dat een dergelijk feit tegenover den Raad nog eens speciaal naar voren wordt gebracht, kan aanleiding zijn, dat het dienstgezag van den directeur op bedenkelijke wijze wordt ondermijnd.*⁵⁶⁾

Aan de vooravond van het raadsdebat liet ook de pers, daartoe kennelijk ingelicht door een 'insider', zich zeer kritisch uit; de procedure zowel als het ontwerp moest het ontgelden: *waarom niet eerst het advies van den Directeur van P.W. ingewonnen, welke toch in de eerste plaats had moeten gekend worden? Het helder doorzicht waarvan de directeur van P.W. reeds meermalen een doorslaand bewijs geleverd heeft, zou waarborg zijn geweest dat zulk lapwerk nooit op de tafel van B. en W. zou verschenen zijn.*⁵⁷⁾

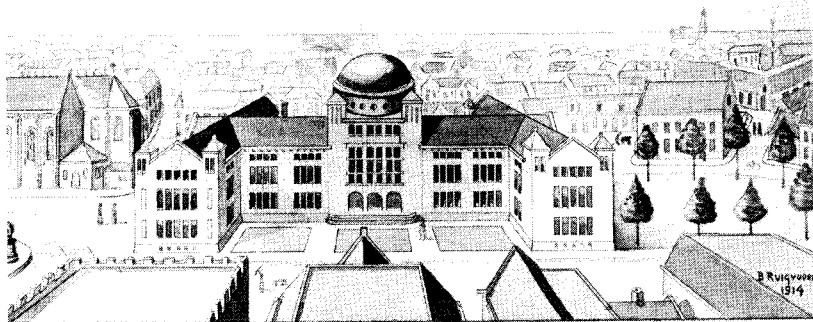
Ook de politiek kon er niet omheen: voorafgaande aan de bespreking van het project zelf, werd eerst het nodige opgemerkt over de totstandkoming van het ontwerp. De meningen der raadsleden liepen zeer uiteen. Eén

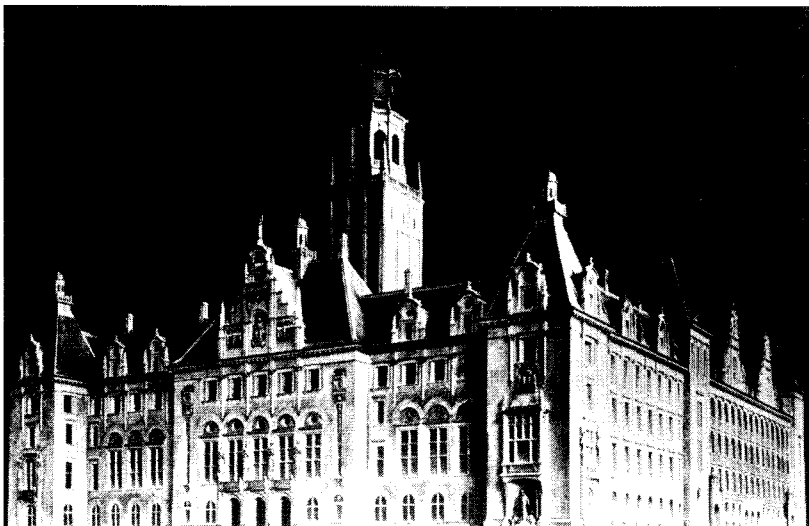
spreker vond een woord van hulde op zijn plaats, *aan den ambtenaar, die er zijn vrije tijd aan gegeven heeft, om een werk van zoveel beteekenis en studie tot stand te brengen.* Een ander sprak er schande van dat de beide wethouders van Publieke Werken hadden meegewerkt aan het passeren van het diensthoofd.⁵⁸⁾ Nadat evenwel de burgemeester een uitvoerig exposé gegeven had van de hele voorgeschiedenis, er daarbij fijntjes op wijzend dat ook Rückert uiteindelijk zijn fiat aan het plan gegeven had, verstomde de kritiek.

Over het ontwerp zelf heerste minder verdeeldheid in de raad. Nu bestond het concept-raadsbesluit uit twee delen. Het ene deel betrof de oprichting van een gebouw voor de dienst Publieke Werken achter het bestaande stadhuis, als eerste fase van de bouw van een geheel nieuw gemeentehuis. En aangezien dit deel in de toekomst de achtervleugel van het nieuwe complex zou gaan vormen, was het niet direct zichtbaar vanaf de openbare weg, zodat kostprijsverhogende versieringen achterwege konden blijven (versieringen die in een later stadium de gevels aan de straatzijde de nodige ambiance zouden moeten geven) (afb. 6).⁵⁹⁾ Dit deel van het voorstel viel goed bij de raadsleden. Dat had echter minder te maken met het voorstel op zich, als wel met het feit dat daardoor een eerder genomen raadsbesluit zou komen te vervallen: bijna drie jaar eerder hadden de raadsleden immers nog ingestemd met het voorstel om het nieuwe kantoor voor Publieke Werken te situeren náást het gemeentehuis (zij het niet van harte). Daarmee leek toen het lot van de Markt te zijn bezegeld; de plein-of-straat controversie was beslist in het voordeel van Rückert. Maar nu, drie jaar later, lag de toekomst van de Markt weer letterlijk open; en dat was een keer ten goede, zo oordeelde een opgeluchte raad.

Het andere deel van het concept-raadsbesluit lag een stuk moeilijker. Dat betrof de goedkeuring van het totale project, gebaseerd op Ruigvoorn's 'Vrije studie'. Een beetje overdonderd door de grootse ideeën van deze ambtenaar, kwamen de raadsleden tot de overtuiging dat een zaak van zo groot gewicht eerst nog maar eens grondig bestudeerd moest worden; te meer omdat ook in dit voorstel de Markt op termijn bebouwd zou worden. Dat was dan ook de reden dat het project ter bestudering in de veilige handen van een speciale raadscommissie werd gesteld. Die commissie ging werkelijk voortvarend te werk: een maand later lag er al een rapport of tafel, een rapport dat echter niet meer bevatte dan de conclusie dat het hier een wel zeer complexe materie betrof, waar-

Afb. 4 Schets van een nieuw stadhuis op de plaats van het voormalig paleis van koning Willem II (coll. Gemeentearchief Tilburg).

Afb. 5 Het ontwerp dat prof. Evers onder het motto 'S.P.Q.R.' inzendde naar aanleiding van de prijsvraag voor het nieuwe stadhuis in Rotterdam. Ruigvoorn liet zich door dit ontwerp inspireren. (reproductie uit 'Bouwkunst', V, 1913, p.94).

mee de commissie nog enige tijd zoet zou zijn. De raad werd om die reden geadviseerd om te zien naar een voorlopige huisvesting voor Publieke Werken, een advies waarin de raadsleden zich uitstekend konden vinden; zolang het voortbestaan van de Markt maar niet in gevaar kwam.⁶⁰⁾

Een nieuwe directeur en nieuwe opvattingen

Al met al was Rückert, ondanks zijn radicale koerswijziging, geen steek verder gekomen. Hij was nu zelfs nog verder van huis: zijn oorspronkelijke bouwplan was definitief van tafel, terwijl het project van zijn ambtenaar dreigde te bezwijken onder het gewicht van een raadscommissie die vastbesloten leek om de kwestie grondig, en vooral langdurig te bestuderen. Het was niet de eerste keer dat Rückert zijn pogingen om problemen voortvarend aan te pakken, gefrustreerd zag door het gemeentebestuur. Het aanpakken van de woningnood, de instelling van een grondbedrijf, het houden van een woningtelling, dat waren allemaal zaken waarin men in Tilburg niet echt geïnteresseerd leek.⁶¹⁾ Dat was tot daar aan toe. Het feit echter dat burgemeester en wethouders zijn dienstgezag hadden ondermijnd, was de druppel die de emmer deed overlopen. In november 1916 solliciteerde Rückert naar de functie van directeur van Gemeentewerken in Den Bosch, en per 1 april 1917 beëindigde hij zijn werkzaamheden in Tilburg. Verzoeken vanuit de gemeenteraad om te pogen Rückert voor Tilburg te behouden, werden door burgemeester en wethouders niet gehonoreerd, met het argument nota bene, dat hij niet in staat was gebleken om de orde binnen zijn dienst te handhaven!⁶²⁾

Rückert vertrok dus, maar het ruimtegebrek bij de dienst Publieke Werken bleef uiteraard. De situatie werd zo nijpend, dat burgemeester en wethouders de stadhuis-commissie

onder druk zetten om toch spoedig met een eindadvies te komen. Het was inmiddels juli 1918, toen de commissie dan eindelijk de knoop doorhakte, althans voor de helft: in haar rapport adviseerde zij het kantoor voor Publieke Werken te bouwen volgens het plan 'Vrije studie', maar zij voegde daar onmiddellijk aan toe *dat haar voorstel geensdeels moet beschouwd worden als een vooruitlopen op haar oordeel over het gehele plan Ruigvoorn*; daar wilde men nog eens rustig over denken.⁶³⁾

Daarmee leek de zaak, voor een gedeelte toch, definitief beklonken.

Maar juist deze ene besluitvaardige daad van de raadscommissie werd in een bijgevoegd advies, afkomstig van Rückert's opvolger, ir. D. Huender Wzn. (1875-1939), weer helemaal tenietgedaan. Met de zegeningen van de moderne techniek, zoals de telefoon en het rijwiel, aldus Huender, was er geen enkele reden om de dienst Publieke Werken samen met de overige gemeentelijke diensten in één groot stadskantoor onder te brengen; dat was zelfs onwenselijk vanwege het gevaar *dat tusschen de ambtenaren onderling een minder gewenschte verhouding ontstaat, welke op de goede afdoening der gemeentelijke aangelegenheden niet anders dan van nadeeligen invloed kan zijn*.⁶⁴⁾ En zo werd Ruigvoorn's werkstuk, in 1916 nog enthousiast onthaald als beleidsplan met een grootse visie, twee jaar later door de nieuwe directeur Publieke Werken naar de prullenbak verwezen.

De daaropvolgende jaren vond er een ware uittocht uit het gemeentehuis plaats: niet alleen het bureau Publieke Werken, maar ook het bureau Bevolking, de gemeentelijke Arbeidsbeurs, de Woningbouwdienst, en het Burgerlijk Armbestuur, werden in een aantal verspreid liggende panden ondergebracht.⁶⁵⁾ De stadhuis-commissie kon zich met deze gang van zaken verenigen, ook al bleef zij de mening toegedaan dat op termijn gestreefd moest worden naar de bouw van één, alles omvattend monumentaal complex.⁶⁶⁾ Overigens huldigde zij de opvatting dat dat niet op de plaats van het oude stadhuis zou moeten komen, *omdat voor het nieuwe het oude zou moeten verdwijnen welks oude een blijvende herinnering kon zijn als monument van uit zegt een kleine eeuw geleden*⁶⁷⁾ (een argument dat veertig jaar later helaas weinig gewicht meer in de schaal zou leggen).

Vanaf zijn benoeming tot burgemeester in 1915 had Vonk de Both zich sterk gemaakt voor de realisering van het prestigieuze project van Ruigvoorn.

Met het verstrijken der jaren vervaagde diens 'stedelijke Burcht' tot een luchtkasteel, een papieren illusie waarmee geen eer te behalen